

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК

Скрипчук П. М.

Доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту Національного університету водного господарства та природокористування.

Хоменко А. Є.

Студент спеціальності «Менеджмент». Інститут економіки, менеджменту та права Національного університету водного господарства та природокористування.

Анотація. *В статті аналізуються причини та фактори особливостей і закономірностей проблем продовольчої безпеки, як складової міжнародної економічної безпеки; визначається сутність та зміст продовольчої безпеки як комплексної складової соціально-економічного розвитку в контексті міжнародної економічної безпеки. Досліджена роль продовольчої безпеки в структурі економічної безпеки держави та визначено її місце в цій структурі. Характеризується якість продуктів харчування з огляду продовольчої безпеки. Визначається концепція національної продовольчої безпеки. Аналізуються політико-правові та інноваційні чинники, соціальні та ментально-психологічні фактори рівня продовольчої безпеки. Визначені складові продовольчої безпеки країн світу.*

Ключові слова: *продовольча безпека, соціально-економічний розвиток, країни світу, Україна.*

Постановка проблеми. Активізація процесів глобалізації, загострення проблем безпеки у багатьох регіонах світу стають об'єктивними передумовами перегляду стану національної безпеки в цілому та її основи – економічної безпеки з усіма її складовими.

Проблема забезпечення людства продовольством правомірно посідає одне з чільних місць в ієрархії глобальних проблем. Продовольча безпека країн є неодмінною умовою і гарантією збереження її суверенітету й незалежності, забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, формування високих рівня та якості життя населення, відтворення людського капіталу.

Мета статті – комплексне вивчення особливостей і закономірностей проблеми продовольчої безпеки як складової міжнародної економічної безпеки, визначення сутності та змісту продовольчої безпеки як комплексної складової соціально-економічного розвитку в контексті міжнародної економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблеми продовольчої безпеки різних ієрархічних рангів, а також принципів, чинників, загроз присвячено велику кількість праць зарубіжних та вітчизняних науковців, зокрема Є. Аронова, С. Г. Афанасьєва, З. Біктімірової, О. Бородіної, П. Т. Бурдукова, П. Гайдуцького, А. Гальчинського, О. І. Гойчук, В. Г. Гусакова, М. Я. Дем'яненко, З. М. Ільїної, С. М. Кваші, В. М. Клочка, Є. В. Ковальова, Д. Ф. Крисанова, В. Месель-Веселяка, Л. В. Молдаван, О. Д. Орлова, П. Т. Саблука, Е. Холт-Хіменееа, О. В. Чернової, О. М. Шпичака, О. В. Шубравської, В. Юрчишина та ін.

Нобелівський лауреат 1998 р. А. Сен розглядає продовольчу безпеку з позиції правового підходу, згідно з яким харчування окремої людини, сім'ї, соціальної групи залежить від того, що вони можуть придбати для задоволення потреб у їжі. Вчений приділив особливу увагу соціальному аспектові продовольчої проблеми, зроби в їли висновок, що про-

довольча безпека залежить не лише від виробництва продуктів і сільськогосподарської діяльності, а й від розв'язання низки проблем, у тому числі можливості індивідуумів отримати продукти харчування.

На жаль, в економічній літературі ще немає навіть єдиного, загальновизнаного визначення сутності продовольчої безпеки. Наприклад, Є. М. Борисенко [1] продовольчу безпеку країни визначає як забезпечення власною сільськогосподарською і продовольчою продукцією з використанням стратегії аграрного протекціонізму. За визначенням О. Варченко [2], продовольча безпека – офіційно прийняте у міжнародній практиці поняття, що використовується для характеристики стану продовольчого ринку країни або групи країн, а також світового ринку.

На думку О. І. Гойчук [3], система продовольчої безпеки визначається такими характеристиками, як: самозабезпеченість, незалежність, доступність, якість. Продовольче самозабезпечення передбачає задоволення основної частини потреб у продуктах харчування за рахунок вітчизняного виробництва, що обумовлює незалежність держави у задоволенні базових потреб своїх громадян. Продовольча незалежність характеризується таким рівнем розвитку економіки, коли держава здатна забезпечити продовольчу безпеку у випадках повного чи часткового припинення зовнішніх продовольчих поставок.

С. Дем'яненко та І. Свідерська [4] під продовольчою безпекою розуміють не тільки фізичну наявність продуктів харчування, але й рівень їх економічної доступності для населення. Продовольча безпека країни повинна полягати у гарантуванні для всіх громадян постійної фізичної та економічної доступності безпечних продуктів харчування відповідно до індивідуальних преференцій споживачів з метою підтримання їх активної та здорової життєдіяльності.

Аналізуючи численні публікації, присвячені продовольчій безпеці, слід зазначити, що вона зводиться до двох основних ланок.

1. Зростання чисельності населення, зміна його вікової структури, фізіологічні потреби людей в обсязі продуктів, які для кожної нації формувалися протягом тисячоліть і закріпились на генетичному рівні, структура харчування. Безсумнівно, що для виконання однакової роботи, наприклад, українцю і в'єтнамцю потрібен різний, неоднакової енергетичної цінності набір продуктів.

2. Економічні аспекти, пов'язані не тільки з рівнем загального економічного розвитку, а й з добробутом населення, здатністю купувати стільки харчів, скільки потрібно для нормального інтелектуального і фізичного розвитку. У багатьох країнах до голодування призводить не дефіцит продовольства, а неспроможність його придбати через злидні.

Основні результати дослідження. Одне з головних завдань країни – забезпечення продовольчої безпеки, яка є однією з основних умов життєдіяльності населення й найважливішою функцією будь-якої держави. Забезпечення продовольчої безпеки – гарантія незалежності країни, важлива умова стабільності розвитку суспільства.

Найважливішим міжнародним документом універсального характеру в цій галузі є Загальна декларація про ліквідацію голоду та недоїдання, прийнята Генеральною асамблеєю ООН 17 грудня 1974 р. вона, зокрема, говорить: «Кожен чоловік, жінка і дитина мають невід'ємним правом бути вільними від голоду і недоїдання для повного розвитку і збереження своїх фізичних і розумових здібностей ...». У грудні 1974 р. Генеральна Асамблея ООН на основі пропозицій Продовольчої і сільськогосподарської організації (ФАО) ухвалила резолюцію «Міжнародні зобов'язання по забезпеченню продовольчої безпеки у світі». Згідно з резолюцією, світова продовольча безпека – це утримання стабільності на ринках продовольчих товарів за доступності базових продуктів харчування для всіх країн світу [5].

Продовольча безпека – це також здатність країни самостійно забезпечувати себе необхідним обсягом та асортиментом продуктів харчування. Відповідно до цього підходу, досягнення продовольчої безпеки передбачає реалізацію таких основних напрямів вирішення проблеми:

- 1) підтримання постачання продовольства на рівні, достатньому для здорового харчування;
- 2) забезпечення належного рівня платоспроможного попиту населення;
- 3) усунення залежності від імпорту та захист інтересів вітчизняних товаровиробників.

На основі аналізу головних підходів до розуміння продовольчої безпеки у національній та зарубіжній науці, а також власних теоретичних узагальнень розроблено схему (рис. 1), що ілюструє місце продовольчої безпеки у структурі економічної безпеки, а також її структурно-функціональні особливості.

Джерело: авторська розробка на осеві [6].

Рис. 1. Продовольча безпека в структурі економічної безпеки держави.

Центральним елементом продовольчої безпеки є забезпеченість продуктами харчування. Доступність продуктів харчування виявляється у трьох формах. Фізична доступність передбачає просту наявність на споживчому ринку життєво необхідних продуктів, економічна доступність включає фінансову можливість їх отримати, а соціальна – мінімальну диференціацію у споживанні головних груп продуктів серед різних верств населення. Із доступністю продуктів харчування пов'язана самодостатність держави у забезпеченні відповідними товарами її населення. Оптимальним є стовідсоткове забезпечення споживчого ринку головними продуктами харчування власного виробництва, однак така ситуація спостерігається лише у деяких економічно розвинених державах. Здебільшого необхідним є раціональне поєднання власного виробництва й імпорту окремих видів сіль-

ськогосподарської продукції поряд із створенням достатніх державних резервів стратегічно важливих видів харчових продуктів.

Якість наявних продуктів харчування характеризують дві наступні складові продовольчої безпеки – повноцінність і безпечність для здоров'я.

Повноцінність харчування має комплексний характер і передбачає збалансованість раціону людини за показниками енергетичної цінності, поживності та забезпечення організму необхідними вітамінами та мікро– і макроелементами у межах встановлених раціональних норм. Відповідно, навіть при достатньому обсязі харчування із допустимою енергетичною цінністю великі групи населення можуть недоотримувати з їжею низку життєво необхідних речовин, що, у свою чергу, призводить до формування явища так званого «прихованого голоду» [7], яка характерна, зокрема, і для України.

Безпечність продуктів харчування для здоров'я громадян є останньою за переліком, але найскладнішою для реалізації в сучасних умовах складовою продовольчої безпеки, адже вимагає особливої уваги з боку держави не лише до повноцінного забезпечення функціонування агропромислового комплексу та створення умов для необхідного імпорту, а й до контролю якості та нешкідливості харчової продукції, незалежно від її походження. Організація ефективного контролю за безпечністю продуктів харчування потребує розробки відповідного нормативно-правового забезпечення та створення й підтримки незалежних експертних центрів щодо оцінювання якості харчових продуктів.

Очевидно, що концепція національної продовольчої безпеки є складною і багатокомпонентною. Один із важливих етапів її розробки – ідентифікація факторів продовольчої безпеки. У науковій літературі, залежно від предмета дослідження, виділяють певну групу факторів продовольчої безпеки держави, серед яких, на нашу думку, найважливішими є економічні, ресурсні, політико-правові, соціальні, інноваційні та ментально-психологічні.

Економічні фактори включають здатність національної економіки створити необхідні умови для забезпечення продовольчої безпеки населення держави. Ресурсні фактори створюють основу для розвитку агропромислового комплексу держави і зумовлюють його самодостатність.

Політико-правові чинники діють через правові норми щодо забезпечення продовольчої безпеки, закріплені в національному законодавстві, та діяльність органів державної влади у цьому напрямку.

Соціальні фактори визначають доступність продуктів харчування для населення держави у контексті його соціальної диференціації, насамперед, за рівнем доходів.

Інноваційні чинники відіграють важливу роль у самодостатності держави щодо забезпечення населення продуктами харчування та у контролі за їх якістю.

Ментально-психологічні фактори визначають ставлення індивідів, соціальних груп і суспільства загалом до проблем забезпечення продуктами харчування і діють через традиційні стереотипи споживчої поведінки, які можуть як гальмувати розвиток національних агропромислових комплексів відповідних держав, так і сприяти зростанню рівня продовольчої безпеки шляхом формування попиту на відповідні групи товарів [8].

Продовольча безпека визначається рівнем ефективності всієї економіки. Однак продовольчі ресурси формуються в процесі агропромислового виробництва. Тому такі підсистеми АПК як збут і розподіл продовольства, продовольчі резерви і споживання відносяться до функціональних підсистем.

Продовольча безпека держави гарантується сукупністю економічних і соціальних умов, які забезпечують розвиток не тільки сільського господарства і продовольчого комплексу, але і стабільність усієї економіки. Відповідно до цього, вона передбачає реалізацію таких заходів:

- проведення ефективної аграрної політики, створення економічних передумов забезпечення стабільних способів господарювання;
- досягнення раціональної зайнятості населення, соціальна політика, спрямована на подолання бідності та нерівності за доступу до основних продуктів харчування;
- впровадження комплексних стратегій розвитку аграрного сектору економіки з метою нарощення виробництва продуктів харчування та підвищення його ефективності;
- поставки продовольства для задоволення потреб населення, гарантія безпеки продуктів харчування;
- здійснення активної зовнішньоекономічної діяльності, оптимізація експортно-імпортних поставок;
- удосконалення механізму реагування за надзвичайних ситуацій на продовольчому ринку.

Отже, продовольча безпека займає центральне місце у системі економічної безпеки держави і є важливою складовою її суверенітету.

Продовольча проблема є однією з найгостріших проблем сучасності, яка стоїть перед людством, хоча її сутність і структура різко відрізняється для найбагатших і найбідніших країн. Однак кожна країна, незалежно від свого рівня розвитку, прагне гарантувати достатній раціональний рівень харчування для всіх верств населення як за нормальних умов так і за умов надзвичайних обставин, як, наприклад, війна, стихійне лихо, криза і т. д. Провідні країни світу розглядають продовольчу безпеку як важливу умову внутрішньої політичної та соціально-економічної стабільності країни та її зовнішньої незалежності.

Ідея створення єдиної європейської системи забезпечення продовольчої безпеки, захисту від дешевого імпорту з метою підтримки власного товаровиробника й підтримки продовольчого експорту в країнах Євросоюзу з'явилася після Другої світової війни, коли виникла проблема дефіциту продуктів харчування. Як наслідок, Римський договір передбачав формування єдиної продовольчої політики співтовариства, метою якої стало:

- збільшення продуктивності сільгоспвиробництва шляхом технічного переоснащення і забезпечення раціонального розвитку,
- оптимального використання факторів виробництва;
- забезпечення достойного рівня життя сільським мешканцям;
- стабілізація аграрних ринків;
- забезпечення гарантованого продовольчого постачання;
- забезпечення доступних цін на продовольство для споживачів [9].

Метою продовольчої політики ЄС є досягнення високих стандартів безпеки продовольства, захист і поліпшення здоров'я споживачів, захист довкілля. Хоча систему безпеки продовольства ЄС вважають однією з найбезпечніших у світі, проте і в ній останнім часом зроблені істотні поліпшення, які повинні враховувати виробники продовольства.

Європейська комісія розробила документ щодо продовольчої політики спільноти – Білу книгу про продовольчу безпеку (White Paper on Food Safety). Цей документ передбачає ряд заходів для поліпшення системи і забезпечення повного контролю за оборотом продовольства, починаючи з фуражу до моменту, поки продовольчий продукт не дістанеться споживача.

Багато процедур здійснюється Європейським Співтовариством з метою максимального зниження будь-якого ризику безпеки продовольства, наприклад, підписка на відповідні видання міжнародних стандартів якості, програм контролю ризиків у виробництві, відстеження, використання принципу обережності тощо [10].

Досвід країн з розвиненою економікою свідчить, що вони майже «вилучають» аграрний сектор з ринкової економіки, застосовуючи державні важелі регулювання розвитку

сільського господарства (надання державних гарантій, підтримка твердих цін, здійснення безпосередніх виплат тощо). Нині частка державних субсидій у сільському господарстві становить: у США – 30%, Канаді – 45%, країнах ЄС – 49%, Швеції – 59%, Японії – 66%, Фінляндії – 71%, Норвегії – 77%, Швейцарії – 80% [11].

Отже, інструменти державного регулювання продовольчої безпеки в розвинутих країнах спрямовані на підтримку прибутків фермерів, сприяння експорту продовольства та імпорту сільськогосподарської сировини, забезпечення населення доступними та якісними продуктами харчування, розвиток сільських територій та інфраструктури, екологізацію виробництва, проведення природоохоронних заходів тощо, тобто відбувається переорієнтація від кількісних на якісні показники забезпечення продовольчої безпеки.

Останнім часом деякі країни намагаються забезпечити власну продовольчу безпеку за допомогою «земельного аутсорсингу» – коли країни-імпортери продовольства з обмеженими ресурсами землі і води, однак зі значними фінансовими можливостями, скуповують або орендують сільськогосподарські землі за кордоном. Також земельні активи за кордоном шукають країни з перенаселенням, що мають проблему продовольчої безпеки. З цією метою вони обирають країни, що розвиваються, – з низькими виробничими витратами.

У звіті ФАО зазначається, що все більше обертів набирає організація міжнародного бізнесу, що ґрунтується на довгостроковій (від 49 до 99 років) оренді землі сільськогосподарського призначення (навіть у рамках відповідних спеціальних державних програм, які фінансуються з бюджету або лобюються органами державної влади) такими країнами, як Китай, Південна Корея, Японія, Саудівська Аравія та ОАЕ. Такі угоди, як правило, мають пряму державну підтримку або здійснюються через механізм державних фондів суверенного добробуту.

Загалом продовольча безпека кожної країни світу складається з трьох складових:

- доступність продовольства для всіх верств населення;
- наявність достатньої кількості ресурсів для вирощування продуктів харчування;
- рівня розвитку технологій переробки продовольчої сировини.

Індекс ризиків продовольчої безпеки розраховують на основі даних оцінки 12 компонентів продовольчої безпеки.

До цих показників відносяться: доступність та наявність продовольства, а також стабільність продовольчого постачання в усіх країнах світу. Крім того, індекс враховує й такі елементи, як харчування і здоров'я населення.

Вивчення досвіду регулювання продовольчої безпеки в різних країнах свідчить, що в розвинутих країнах продовольство розглядається як один з головних і доступних інструментів підвищення довголіття і якості життя населення, а в країнах, що розвиваються, продовольча проблема все ще зводиться до подолання голоду та недоїдання значної кількості населення.

Основними внутрішніми загрозами продовольчій безпеці можуть бути зниження обсягів виробництва продовольства та його асортименту вітчизняним аграрним сектором; підвищення цін на продовольчі товари, що обумовлює зміну структури споживання продуктів у напрямі її погіршення; зменшення реальних доходів населення, що знижує рівень споживання; обмеження фізичної доступності продовольства через нерозвиненість ринкової інфраструктури; зниження якості вітчизняних продуктів харчування внаслідок недотримання вимог до якості продукції; порушення постачання продовольства населенню на окремих територіях в екстремальних умовах у разі виникнення природних та техногенних катастроф, військових конфліктів тощо [23].

В контексті економічної сутності категорії «продовольча безпека», має три сутнісні аспекти даного поняття:

1. *Політичний* – характеризує здатність держави підтримувати свій стабільний позитивний міжнародний імідж як конкурентної на аграрних зовнішніх ринках країни, забезпечувати своїм громадянам споживання повноцінних продуктів харчування відповідно до прийнятих міжнародних стандартів та норм.

2. *Економічний* – характеризує здатність держави до мобілізації внутрішніх ресурсів і агроекономічного потенціалу країни для організації виробництва сільськогосподарської продукції та забезпечення населення продовольством переважно за рахунок власного виробництва і тим самим гарантувати економічну самостійність, достатню незалежність від зовнішніх ринків.

3. *Соціальний* – визначає зайнятість населення в аграрному секторі економіки з відповідною продуктивністю праці, її оплатою, з передбаченням повного забезпечення інфраструктурними факторами функціонування сільських районів [12].

У міжнародних документах продовольча безпека визначається як стан економіки, при якому гарантується забезпечення доступу населення в будь-який час до продовольства в тій кількості, яка необхідна для активного та здорового життя людини. Необхідною основою, яка дозволить державі забезпечити пері почергово продовольчу безпеку, є сприятлива політична, соціальна і економічна обстановка, які є умовою забезпечення як фізичного доступу до продовольства, так і економічного, що значною мірою залежить від рівня доходів населення та зменшення бідності.

Продовольча безпека в першу чергу безпосередньо пов'язана з соціальною безпекою і явищами в суспільстві, які характеризуються такими категоріями, як соціальна напруженість, «... це стан, за якого на безпеку суспільства справляє вплив сукупність загроз, а відповідні заходи з боку органів державного управління не вживаються через відсутність необхідних ресурсів або внаслідок грубих прорахунків при розробці та втіленні в життя політики національної безпеки, або небажання своєчасно врахувати наявний потенціал громадського суспільства» [13].

Категорія «продовольчої безпеки» має два аспекти:

1) соціально-економічний – характеризує здатність держави забезпечити своїм громадянам споживання основних продуктів харчування відповідно до прийнятих стандартів і норм;

2) політико-економічний – характеризує здатність держави мобілізувати внутрішні ресурси для організації постачання населення переважно вітчизняним продовольством і тим самим гарантувати економічну самостійність і політичний суверенітет.

Без сумніву, проблема оцінювання й оптимізації стану продовольчої безпеки є одним із ключових завдань державної політики.

Для об'єктивної оцінки стану та необхідності підтримки продовольчої безпеки країни на оптимальному рівні слід використовувати систему спеціальних показників, які дозволяють одночасно і комплексно досліджувати її в динаміці та в порівнянні. Такі показники застосовуються в світовій практиці і практиці окремих держав.

Показники, використовувані для оцінки продовольчої безпеки в масштабах однієї держави, досить різноманітні. Серед них у якості найбільш часто використовуваних можна назвати обсяги виробництва сільгосппродукції, витрати домогосподарств на продовольство і їх частку в загальних видатках, споживання калорій, структура харчування і її відповідність медичним нормам, коефіцієнти залежності від імпорту продовольства та ін. Застосовувані показники можна умовно розділити на ті, що відображають поточний стан продовольчої безпеки, й використовувані для подальшого прогнозу.

Створювані на базі існуючих показників методики оцінки також різноманітні і їх структура багато в чому залежить від відношення та поглядів тієї або іншої держави, міжнародної організації або дослідника. Зокрема Організація економічного співробітництва й розвитку (ОЕСР) виходить із того, що головними критеріями оцінки продовольчої безпеки є:

- 1) фізична доступність продовольства,
- 2) економічна доступність продовольства,
- 3) сталість харчування й стабільність продовольчого ринку.

В Україні перший звіт про стан продовольчої безпеки було оприлюднений в 2007 році, коли спостерігалася загроза нестачі рибопродуктів, фруктів, олії та інших продуктів. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, пропонує сім основних індикаторів продовольчої безпеки, для трьох з яких установлюють мінімальні межі. Якщо хоча б один із них виходить за рамки норми, це може свідчити про загрозу продовольчої кризи [14].

Узагальнення економічної літератури з цих питань показує, що при виборі оціночних показників використовуються як загальні, так і специфічні методологічні положення та методичні підходи. Проте загальним підходом до визначення продовольчої безпеки є та обставина, що вона розглядається в світі в цілому і в кожній окремій країні в двох площинах: стосовно території та кожної окремої людини.

Висновки. На основі аналізу концептуальних засад продовольчої безпеки національних економік отримали такі висновки.

По-перше, забезпечення продовольчої безпеки – гарантія незалежності країни, важлива умова стабільності розвитку суспільства.

По-друге, продовольча безпека держави гарантується сукупністю економічних і соціальних умов, які забезпечують розвиток не тільки сільського господарства і продовольчого комплексу, але і стабільність усієї економіки.

І по-третє, загалом продовольча безпека кожної країни світу складається з трьох складових: доступність продовольства для всіх верств населення, наявність достатньої кількості ресурсів для вирощування продуктів харчування та рівня розвитку технологій переробки продовольчої сировини.

По-четверте, за досвідом економічно розвинутих країн, держава повинна ввести цінову підтримку доходів сільськогосподарських товаровиробників, усунувши цінові диспропорції у товарообміні між промисловістю і сільським господарством, між містом і селом. Крім того, необхідно повернути національну промисловість на першорядне забезпечення потреб АПК, випуск конкурентоспроможних технологічних систем для землеробства і тваринництва у різних формах і умовах господарювання, а також випуск сучасних технологій для промислової переробки сільськогосподарської сировини. В цьому напрямі доцільно: здійснювати активну політику розвитку ринкової інфраструктури специфічного, капітало- та наукомісткого продовольчого ринку; ввести чіткішу і жорсткішу систему макроекономічного регулювання та управління, враховуючи особливості АПК, зокрема, в сільському господарстві, а також систему мікроекономічного управління в усіх формах господарювання; активізувати політику захисту внутрішнього продовольчого і технологічного ринку від зовнішньої експансії; спрямувати зовнішньоекономічну діяльність на створення національних виробництв за рахунок спільного або навіть іноземного капіталу на території своєї країни з випуском конкурентоспроможної продукції.

Отже, продовольча безпека є одним з основних чинників стабілізації соціально-економічних відносин у країні. Без сумніву, проблема оцінювання й оптимізації стану продовольчої безпеки є одним із ключових завдань державної політики.

Список використаної літератури

1. Борисенко Е. Н. Продовольственная безопасность России: проблемы и перспективы / Борисенко Е. Н. – М. : Экономика, 1997. – С. 334.
2. Варченко О. До питання поєднання державного і ринкового регулювання продовольчої безпеки / О. Варченко // Економіка України. – 2004. – № 7. – С. 53-59.
3. Гойчук О. І. Продовольча безпека: монографія / Гойчук О. І. – Житомир : Полісся, 2004. – 348 с.
4. Дем'яненко С. До питання про стратегію розвитку аграрної політики України / С. Дем'яненко, І. Свіредська // Економіка України. – 2004. – № 3. – С. 72-79.
5. FAO Methodology for the Measurement of Food Deprivation. – Rome, 2003.
6. Пабат О. В. Продовольча безпека як складова економічної безпеки держави. / – Економіка АПК. – 2010. – № 12 – с. 86-90.
7. Гойчук О. І. Продовольча безпека: теорія, методологія, проблеми : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня докт. екон. наук: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / О. І. Гойчук. – Миколаїв, 2004. – 42 с.
8. Пабат О. В. Продовольча безпека як складова економічної безпеки держави / – Економіка АПК. – 2010. – № 12. – с. 86-90.
9. The European Union's Common Agricultural Policy: Pressures for Change / Jason Bernstein, Nancy Cochrane, Gene H ash a etc. / United State Department of Agriculture. International agriculture and trade reports. WRS-99-2 / October 1999. – 56.
10. Регулювання продовольчої безпеки у законодавстві Європейського Союзу і України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/file/23479.pdf>.
11. Хорунжий М. Й. Аграрна політика: навч. посіб. / М. Й. Хорунжий. – К. : КНЕУ. – 1998. – 240 с.
12. К. П. Голікова. Продовольча безпека держави: сутність, структура та особливості її забезпечення / Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, 2012, вип. 22, ч II – с. 2.
13. Ситник Г. П. Державне управління національною безпекою України / Г. П. Ситник. – Київ : 2004. – с. 193.
14. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки. // Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

CONCEPTUAL BASIS OF NATIONAL ECONOMIES' FOOD SECURITY

Skrypchuk P. M.

Doctor of economic studies, professor of the Chair of management of the National University of Water Management and Natural resources Use.

Khomenko A. Y.

Management specialty student. Institute of Economics, Management, and Law of the National University of Water Management and Natural resources Use.

Abstract. *The article analyzes the cause and factors of the particularities and the patterns of the food security problems, as an element of international economic security; defines the essence and substance of food security as a part of socio-economic development in the context of international food security. The authors study the role of food security in the structure of state economic security and determine its place in this structure; characterize the quality of food products from the standpoint of food security; define the concept of national food security. The*

article analyzes political, legal and innovational factors of the food security level and determines the components of the food securities of countries of the world.

Key words: *food security, socio-economic development; countries of the world, Ukraine.*

Referances

1. Borisenko E. N. Prodovol'stvennaya bezopasnost' Rossii: problemy i perspektivy / Borisenko E. N. – М. : Ekonomika, 1997. – S. 334.
2. Varchenko O. Do pytannya poyednannya derzhavnogo i rynkovogo regulyuvannya prodovol'choyi bezpeky / O. Varchenko // Ekonomika Ukrainy. – 2004. – № 7. – S. 53-59.
3. Gojchuk O. I. Prodovol'cha bezpeka: monografiya / Gojchuk O. I. – Zhytomyr : Polissya, 2004. – 348 s.
4. Dem'yanenko S. Do pytannya pro strategiyu rozvytku agrarnoyi polityky Ukrainy / S. Dem'yanenko, I. Svireds'ka // Ekonomika Ukrainy. – 2004. – № 3. – S. 72-79.
5. FAO Methodology for the Measurement of Food Deprivation. – Rome, 2003.
6. Pabat O. V. Prodovol'cha bezpeka yak skladova ekonomichnoyi bezpeky derzhavy. / – Ekonomika APK. – 2010. – № 12 – s. 86-90.
7. Gojchuk O. I. Prodovol'cha bezpeka: teoriya, metodologiya, problemy : avtoref. dys. na zdobuttya nauk, stupenya dokt. ekon. nauk: specz. 08.07.02 «Ekonomika sil's'kogo gospodarstva i APK» / O. I. Gojchuk. – Mykolayiv, 2004. – 42 s.
8. Pabat O. V. Prodovol'cha bezpeka yak skladova ekonomichnoyi bezpeky derzhavy / – Ekonomika APK. – 2010. – № 12. – s. 86-90.
9. The European Union's Common Agricultural Policy: Pressures for Change / Jason Bernstein, Nancy Cochrane, Gene H. Aker et al. / United State Department of Agriculture. International agriculture and trade reports. WRS-99-2 / October 1999. – 56.
10. Regulyuvannya prodovol'choyi bezpeky u zakonodavstvi Yevropejs'kogo Soyuzu i Ukrainy. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.minjust.gov.ua/file/23479.pdf>.
11. Horunzhyi M. Y. Agrarna polityka: navch. posib. / M. J. Horunzhyj. – К. : KNEU. – 1998. – 240 s.
12. K. P. Golikova. Prodovol'cha bezpeka derzhavy: sutnist', struktura ta osoblyvosti yiyi zabezpechennya / Naukovi praczi Kirovograds'kogo naczional'nogo texnichnogo universytetu. Ekonomichni nauky, 2012, vyp. 22, ch II – s. 2.
13. Sytnyk G. P. Derzhavne upravlinnya naczional'noyu bezpekoyu Ukrainy / G. P. Sytnyk. – Kyiv : 2004. – s. 193.
14. Metodyka vyznachennya osnovnyh indykatoriv prodovol'choyi bezpeky. // Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5 grudnya 2007 r. № 1379. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua>.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИК

Скрипчук П. М.

Доктор экономических наук, профессор кафедры менеджмента Национального университета водного хозяйства и природопользования.

Хоменко А. Е.

Студент специальности «Менеджмент». Институт экономики, менеджмента и права Национального университета водного хозяйства и природопользования.

Аннотация. *В статье анализируются причины и факторы особенностей и закономерностей проблем продовольственной безопасности, как составляющей международной экономической безопасности; определяется сущность и содержание продовольственной безопасности как комплексной составляющей социально-экономического развития в контексте международной экономической безопасности. Исследована роль продовольственной безопасности в структуре экономической безопасности государства и определено ее место в этой структуре. Характеризуется качество продуктов питания с учетом продовольственной безопасности. Определяется концепция национальной продовольственной безопасности. Анализируются политико-правовые и инновационные фак-*

торы, социальные и ментально-психологические факторы уровня продовольственной безопасности. Определены составляющие продовольственной безопасности стран мира.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, социально-экономическое развитие, страны мира, Украина.